

TRIPARTITNI POTENCIAL SLOVENSКИH SINDIKATOV V PRIMERJALNI PERSPEKTIVI

Povzetek. *Na dinamiko in rezultate uvajanja tripartitnih regulacij v Sloveniji vplivata dve značilnosti slovenskega sindikalnega prizorišča. Prvič, le v Sloveniji se soočamo s paradoksom primerjalno izjemno visoke sindikalizacije, ki je dosežena navkljub izraziti organizacijski neenotnosti sindikatov. Drugič, v Sloveniji obstaja močna napetost med pozitivno javnomnenjsko oceno tripartizma in neugodno javnomnenjsko podobo sindikatov. Te razlike razkrivajo obstoj določenih 'rezerv' na našem sindikalnem prizorišču, ki se jih z ustreznimi politikami verjetno da prevesti v rast tripartitnih kapacitet slovenskih sindikatov.*

Ključni pojmi: *tripartizem, neokorporativizem, sindikati, organizacijska moč, koordinacijska kapaciteta*

Sindikalni pluralizem je načeloma neugodna organizacijska predpostavka tripartizma, saj otežkoča in/ali spodnaša neokorporativno regulacijo razmerja med delom in kapitalom v določeni družbi (Stanojević 1996). Ker imamo na Slovenskem sindikalni pluralizem, institucionalno pa obstaja tripartizem pri nas že nekaj let, na splošno lahko rečemo, da je sindikalni pluralizem pri nas dejavnik, ki najbrž ni v soglasju z optimalnim delovanjem obstoječih neokorporativnih institucij.

V pričujočem članku bom skušal podati natančnejšo oceno tripartitnega potenciala slovenskih sindikatov.¹ Pri oblikovanju te ocene bom izhajal iz primerjav s sindikalnimi prizorišči, ki vsaj približno ustrezajo modeloma kakovostno različno intenzivnih neokorporativizmov (Lehmbruch 1988; Crouch 1994).

Primere obeh modelov ima Slovenija dobesedno na svojih mejah. Avstrija je vzorčen primer močnega in stabilnega, Italija pa nestabilnega in relativno šibkega neokorporativizma. Ker je Slovenija tranzicijska družba, bo težišče primerjav na (sosednjih) tranzicijskih sistemih.

V prvem delu članka bom primerjal značilnosti češkega, madžarskega in hrvaškega sindikalnega prizorišča z modeloma, ki ju posebej avstrijsko in italijansko sindikalno prizorišče. Ta primerjava naj bi razkrila pretežno nagnjenost vsakega od treh tranzicijskih prizorišč k italijanskemu ali pa avstrijskemu 'scenari-

*Dr. Miroslav Stanojević, docent na Fakulteti za družbene vede.

¹ Tripartitni potencial sindikatov je relacijski koncept, saj izraža usposobljenosti sindikatov za delovanje v aranžmajih socialnega partnerstva. Visok tripartitni potencial imajo sindikati, ki lahko uspešno delujejo v sistemu socialnega partnerstva. Ta potencial ostaja nerealiziran, če v določeni družbi niso izpolnjeni drugi pogoji, ki omogočajo vzpostavitev tega regulativnega sistema.

ju'. Na osnovi tovrstne razvrstitve sindikalnih prizorišč treh tranzicijskih družb ter kratke predstavitve slovenskega sindikalnega prizorišča bom pozicioniral slovenske sindikate v območje enega ali drugega 'scenarija'.

Sindikate štirih tranzicijskih družb bom uvrstil v avstrijsko ali italijansko 'zgodbo' po kriteriju organizacijske moči. Ta primerjava se bo omejila na ugotavljanje razlik v stopnjah (ne)enotnosti sindikalnih organizacijskih struktur ter sindikaliziranosti delovno aktivne populacije. Čim višji sta stopnji organizacijske enotnosti in sindikaliziranosti, tem večja je organizacijska moč sindikatov. In čim večja je organizacijska moč sindikatov, tem večji je njihov tripartitni potencial.

Po tem obrazcu bom štiri tranzicijska sindikalna prizorišča izdiferenciral na tista, v katerih obstajajo strukturne predpostavke za vključitev v aranžma močnega neokorporativizma, in tista, v katerih so te predpostavke (primerjalno) omejene.

V drugem delu članka bom primerjal koordinacijske kapacitete tako strukturno izdiferenciranih tranzicijskih sindikatov. Koordinacijska kapaciteta sindikatov, ki jo razumem kot sposobnost sindikalnega povezovanja interesov osnovnih skupin delovno aktivnega prebivalstva, izraža tripartitni potencial v terminih sindikalnega delovanja: čim uspešneje sindikati povezujejo interese osnovnih skupin delojemalcev, tem višji je njihov tripartitni potencial, s tem pa je tudi večja njihova nagnjenost k močnemu neokorporativizmu.

Izhajam iz predpostavke, da večji organizacijski moči sindikatov ustreza njihova večja koordinacijska kapaciteta (Crouch 1994). Skladno s to predpostavko naj bi pri sindikatih z največjo organizacijsko močjo ugotovil tudi primerjalno najvišjo koordinacijsko kapaciteto. Na ta način bi potrdil ocene tripartitnih potencialov, ki izhajajo iz strukturnih primerjav sindikalnih prizorišč v prvem delu članka. Ob tovrstni potrditvi bom skušal s pomočjo primerjav koordinacijskih kapacitet ugotavljati tudi subtilnejše razlike med tripartitnimi potenciali sindikatov, ki so strukturno znotraj iste kategorije.

V ospredju predstoječe primerjalne analize je seveda slovensko sindikalno prizorišče.

Organizacijska (ne)moč sindikatov štirih tranzicijskih družb: italijanski ali avstrijski 'scenarij'?

Organizacijsko moč sindikatov bom ugotavljal na osnovi dveh skupin 'indikatorjev', in sicer enotnosti (oz. neenotnosti) njihovih organizacijskih struktur ter velikosti sindikalnega članstva.

Italijanski scenarij

Italijanske sindikate so že v njihovem formativnem obdobju, ob koncu 19. in začetku 20. stoletja, zaznamovale ideološke cepitve na (močnejšo) socialistično in (šibkejšo) katoliško frakcijo. Prenova po obdobju fašizma se je začela z oblikovanjem enotne konfederacije, ki je po nekaj letih razpadla na komunistični CGIL, krščanski CISL ter socialno-demokratski in republikanski UIL. Med temi sindikati

se je najmočnejši CGIL eksplicitno opredelil za politiko socialnega partnerstva šele leta 1991 (Ferner in Hyman 1992, 551), torej v času, ko je socialno partnerstvo pritegnilo tudi pozornost različnih akterjev v tranzicijskih družbah. S stališča pričujoče primerjalne analize pa je vsekakor najpomembnejša ugotovitev, da so v italijanskem primeru specifične ideološke in politične cepitve povzročile dolgotrajno organizacijsko neenotnost sindikatov.

Stopnja sindikaliziranosti je v Italiji relativno visoka; je med najvišjimi znotraj kroga evropskih družb, v katerih so sindikalna prizorišča zaznamovana z globljimi ideološkimi in političnimi cepitvami. V Italiji je sindikaliziranost dosegla najvišjo stopnjo (49%) po stavkovnem valu iz leta 1969, v devetdesetih letih pa je padla pod 40% (Visser 1994, 82).

V različnih tipologizacijah regulativnih sistemov Italijo praviloma uvrščajo v 'rubriko' šibkega in nestabilnega neokorporativizma, saj so se določeni tripartitni aranžmaji v Italiji pojavljali občasno, predvsem v funkciji stabilizacije kritičnih političnih razmer, nikoli pa niso imeli trajnejše osrednje regulativne vloge (Lehmbruch 1988; Ferner in Hyman 1992; Crouch 1994). V desetletjih po drugi svetovni vojni je bilo neenotno italijansko sindikalno prizorišče dejavnik prav tovrstnih bolj ali manj šibkih ter izrazito nestabilnih neokorporativnih regulacij.

Za večino sindikalnih prizorišč tranzicijskih družb Srednje oz. Vzhodne Evrope so značilne ideološke in politične cepitve, ki močno spominjajo na italijanski 'scenarij'. V tranzicijskih družbah se namreč pojavljata dva osnovna tipa sindikalnih konfederacij, ki imata očitno različna ideološka in politična izhodišča. Prvi tip predstavljajo sindikati, ki so se oblikovali kot del opozicije staremu režimu. Drugi tip izvira iz sindikatov državnega socializma. Za prvi tip konfederacij se v literaturi običajno uporablja oznaka 'novi neodvisni', za drugega pa 'stari reformirani sindikati'.

Večina najvplivnejših 'novih neodvisnih' sindikatov v družbah Srednje oz. Vzhodne Evrope se je razvila iz stavkovnih komitejev, ki so se organizacijsko utrjevali in ideološko profilirali v terminih odkritega oponiranja komunistični stranki. Zaradi tega so bili tudi praviloma 'organsko' navezani na nove protikomunistične politične stranke in/ali njihove koalicije. Tipični predstavniki tovrstnih 'novih neodvisnih' sindikatov so poljska Solidarnost, madžarska Liga in Podkrepa v Bolgariji. Vsi ti sindikati so praviloma nadpovprečno spolitizirani. Delavcem ponujajo manj na nivoju vsakdanjih 'storitev', kar je vsaj delno možno razložiti z njihovo pomanjkljivo infrastrukturo in izrazitim pomanjkanjem profesionalnih kadrov (Mason 1995, 352).

Na velike spremembe po letu 1989, ki so na sindikalnih prizoriščih implicirale pojav pravkar omenjenih novih, konkurenčnih sindikatov,² so se stari sindikati v družbah Srednje oz. Vzhodne Evrope odzvali s serijami programsko-političnih, organizacijskih in kadrovskih prilagajanj (Mason 1995, 349).

Predstavljanje in zaščito ekonomskih interesov delavcev so ti sindikati povzdignili v prioriteno nalogo svojega delovanja, razglašajo svojo neodvisnost od političnih strank nasploh in v tem kontekstu tudi 'razvezo' od nekdanjih komuni-

² V primeru Poljske seže oblikovanje teh novih neodvisnih sindikatov v začetek 80. let.

stičnih strank, ob vsem tem pa so se decentralizirali in demokratizirali. Rezultat teh procesov je bila pogosto tudi njihova delna pluralizacija oz. osamosvajanje delov nekoč enotne organizacije (Hethy 1994, 316).

Na Madžarskem je bil prejšnji uradni SzOT formalno razpuščen leta 1990, večina njegovih prejšnjih članic pa je istega leta ustanovila novo konfederacijo MSzOSz (Nacionalna federacija madžarskih sindikatov). V primerjavi s starim sindikatom je bila nova konfederacija osnovana na bolj demokratičnih načelih in je bila bolj decentralizirana (Mason 1995, 350). Nekatere izmed članic prejšnjega sindikata se v novo konfederacijo niso včlanile, temveč so se oblikovale v nove, reformiranemu staremu sindikatu konkurenčne skupine.

Ključni 'novi neodvisni' sindikat na Madžarskem je Liga, ki je bila po splošnem obrazcu 'novih neodvisnih' sindikatov ustanovljena leta 1988, definitivno izoblikovana pa leta 1990 (Mason 1995, 352).

Na Madžarskem se je torej oblikovala izrazito pluralistična sindikalna scena, ki je implicirala delitve in občasno tudi ostre konfrontacije med tabori reformiranih starih in neodvisnih novih sindikatov. Tako kot v večini drugih tranzicijskih družb Srednje oz. Vzhodne Evrope so tudi na Madžarskem 'stari reformirani' sindikati ohranili pomemben vpliv med zaposlenimi, saj njihovo članstvo značilno presega število članov 'novih neodvisnih' sindikatov. To (pre)moč madžarskih 'reformiranih starih' sindikatov so potrdile tudi sindikalne volitve za nova tripartitna telesa (ki npr. upravljajo s skladi pokojninskega zavarovanja) in svete delavcev, saj so na volitvah za svete delavcev dosegli 70% zmago (Mason 1995, 351). V letih 1990-1992 je bilo razmerje med največjim reformiranim starim madžarskim sindikatom MSzOSz ter Ligo in delavskimi sveti izjemno obremenjeno s konflikti, znotraj katerih so se najpogosteje sprožala vprašanja legitimnosti in reprezentativnosti (Hethy 1994, 317). Tovrstne napetosti je na Madžarskem iz ozadja še dodatno spodbujal težavni problem redistribucije obstoječe sindikalne lastnine.⁵

Po podatkih, ki izhajajo iz sindikalnih virov, je stopnja sindikaliziranosti na Madžarskem približno 50% (Mason 1995). Rezultati javnomnenjske raziskave, ki je potekala v desetih tranzicijskih družbah ('Situation and Image of the Trade Unions in 10 CEE-Countries', 1996) omogočajo korekcijo tega podatka, saj kažejo raven sindikalizacije, ki je na Češkem, Madžarskem in Hrvaškem izenačena, ter raven sindikalizacije na Slovenskem, ki je v primerjavi s sindikalizacijo v teh treh družbah značilno višja. Po naših ocenah imamo v Sloveniji več kot polovično sindikaliziranost delovno aktivnega prebivalstva, ki se najverjetneje približuje 60% stopnji (Stanojević in Omerzu 1994). Če te ocene držijo, potem na osnovi razlik v nivojih sindikaliziranosti, ki jih ugotavlja omenjena primerjalna javnomnenjska raziskava,

⁵ Kontrola podedovanih infrastrukturnih in finančnih resursov je vprašanje, ki izjemno obremenjuje med-sindikalna razmerja na Madžarskem. Podedovani resursi so sicer bili delno decentralizirani na posamezne članice, kljub temu pa je problem 'nasledstva' tam še zmeraj odprt. Na Madžarskem so sindikati za tl. okroglo mizo od leta 1991 dosegli soglasje o načelih privatizacije, pri vprašanju volitev za svete delavcev, ki naj bi predstavljale ključni kriterij delitve sindikalnega premoženja, pa soglasja niso dosegli. Leta 1992 je skupina šestih sindikatov, med katerimi je kriterij volitev najbolj zagovarjal 'stari reformirani' MSzOSz, dosegla soglasje o tem vprašanju (Mason 1995, 354). Liga, ključni neodvisni sindikat, pa na tovrstni kriterij delitve premoženja ni pristala.

lahko posredno sklepamo o stopnji sindikalizacije na Madžarskem (in tudi na Češkem in Hrvaškem), ki zagotovo ne presega 50%, najbrž pa se bolj nagiba k 40%.

Hrvaško sindikalno prizorišče je ob članstvu, ki torej verjetno pokriva približno 40% delovno aktivnega prebivalstva, tudi izrazito pluralistično. Obrazec pluralizacije se ujema z obrazcem pluralizacije sindikalnega prizorišča na Madžarskem in v večini drugih tranzicijskih družb. Zakošek pravi, da najmočnejša sindikalna centrala na Hrvaškem, ki združuje 24 sindikatov, šteje 700 000 članov, druga po velikosti pa je centrala, katere "začetki so vezani na usmerjenost HDZ-ja" (Zakošek 1994, 42). Ta centrala naj bi štela okrog 100 000 članov. Ob samostojnih sindikatih belih ovratnikov predstavljata dve največji organizaciji očitno različico ideološko-politične cepitve na močnejše 'stare reformirane' in šibkejše 'nove neodvisne' sindikate. Za potrebe naše analize zadostuje ugotovitev, da so kljub vsem hrvaškim posebnostim na ravni organizacijske strukture hrvaški sindikati v okvirih prevladujoče pluralistične 'zgodbe'.

Avstrijski scenarij

Avstrijski sindikat ÖGB je najbolj centralizirana sindikalna organizacija v Zahodni Evropi; tudi danes pokriva celotno sindikalno članstvo Avstrije, kar je v primerjalni perspektivi nasploh edinstven primer. Štirinajst ožjih združenj, ki sestavljajo ÖGB, je organiziranih po panožnem načelu. Panožni sindikati so v primeru ÖGB-ja le pododdelki krovne organizacije, saj ima ta največji vpliv na odločanje o sindikalnih finančah in kadrovske politiki celotnega ÖGB-ja (Traxler 1992, 278).

Politika ÖGB-ja je utemeljena na dolgoročnem sodelovanju s kapitalom in vlado. To sodelovanje poteka na centralni ravni odločanja, osredotočeno pa je na definiranje splošno sprejemljivih kvantitativnih, makroekonomskih regulativnih prijemov. Partnerska pozicija ÖGB-ja ima več predpostavk, prva med njimi pa je nedvoumno reprezentančni monopol, ob katerem medsindikalno tekmovanje, ki bi ogrozilo medrazredno sodelovanje, preprosto ni mogoče.³ Druga predpostavka stabilne partnerske pozicije ÖGB-ja je visoka stopnja sindikalizacije, ki se v Avstriji giblje okrog 60% (Traxler 1992, 284-285) oziroma je bila zagotovo nadpolovična vsaj do druge polovice 80. let (Visser 1994, 82).

V klasifikacijah, ki izhajajo iz koncepta neokorporativizma, je Avstrija znotraj kategorije močnega (Lehmbruh 1988) in stabilnega (Crouch 1994) neokorporativizma. Avstrijski model nazorno kaže, da močnemu in (ob določenih pogojih tudi) stabilnemu neokorporativizmu ustrezata enotna sindikalna struktura in relativno visoka stopnja sindikalizacije. Zaradi tega lahko rečemo, da je visoka organizacijska moč sindikatov kompatibilna s strukturo močnega neokorporativizma.

Med vsemi tranzicijskimi družbami so le znotraj češkega sindikalnega prizorišča opazne strukturacije, ki potekajo po avstrijskem obrazcu. Češko sindikalno prizorišče namreč očitno odstopa od obrazca pluralizacije in ideološko-političnih cepitev med sindikati v drugih tranzicijskih družbah. Po zamenjavi starega vodst-

³ Najočitnejši "znak" kooperativnosti avstrijskih sindikatov je njihovo zagovarjanje utemeljitve dohodkovne politike na rasti produktivnosti. Takšno politiko plač so socialni partnerji konsenzualno sprejeli in jo tudi z uspehom izvajali dobra tri desetletja.

va in spremembi imena je novi češki sindikat, ki je prevzel kompletno infrastrukturo starega, ohranil prejšnje članstvo ne da bi se soočil s pomembnejšimi oblikami alternativnega sindikalnega organiziranja. Ob odsotnosti resnejše konkurence na sindikalni sceni je pri vladi zagotovil vpliv in pozicijo, ki je vsaj perspektivno primerljiva s partnersko pozicijo sindikatov v Avstriji.

Razumljivo je, da se ob ohranitvi enotnosti sindikalne strukture problem redistribucije sindikalne lastnine na Češkem sploh ni pojavil, kar pomeni, da neprijetnim dodatnim dezintegracijskim učinkom delitve sindikalne lastnine češki sindikati niso bili izpostavljeni.

Kaj je temeljni vzrok te češke sindikalne organizacijske posebnosti? Nelegitimnost starega režima in vseh njegovih institucij, ki jo je povzročila sovjetska intervencija iz leta 1968, je bila na Češkem tako izrazita, da se je le v tem primeru, ob omenjenih kadrovskih in statusnih spremembah, stari sindikat brez večjih težav prelevil v novega. Cepitev na češki sindikalni sceni ni bilo, ker je bila opozicija prejšnjemu režimu na Češkem 'totalna'. Zaradi tega lahko rečemo, da se 'skriva' razlaga češke sindikalne posebnosti v tim. 'žametni revoluciji' in njenih predpostavkah.

Strukturne determinante tripartizma slovenskih sindikatov

*Kakšne so značilnosti sindikalne scene na Slovenskem?*⁵

Na Slovenskem imamo štiri 'krovne' sindikalne organizacije. Med temi organizacijami je največji 'stari reformirani sindikat' ZSSS, ki pokriva približno polovico sindikalno organiziranih delavcev. Ključni 'novi neodvisni' sindikat je KNSS. Ta sindikat ima vse tipične značilnosti 'novih neodvisnih' sindikatov v tranzicijskih družbah; je dokaj podoben madžarski Ligi.

kljub temu, da je v terminih članstva KNSS majhen sindikat, je empirično trdno zasidran na slovenski sindikalni sceni (Stanojević in Omerzu 1994). Če upoštevamo jasno politično cepitev, oz. ideološko in politično 'izdiferenciranost' vodstev ZSSS in KNSS, potem ta empirična zasidranost KNSS kaže, da bo konkurenca teh dveh central dolgoročnejša determinanta (strukturiranja) slovenskega sindikalnega prizorišča.

Že groba primerjava razkriva, da razmerja med slovenskimi sindikati močno spominjajo na razmerja med madžarskimi sindikati. V obeh primerih je razpoznavno ujemanje z najbolj razširjenim obrazcem strukturacije sindikalnih prizorišč v Srednji oz. Vzhodni Evropi. Najpomembnejša razsežnost te strukturacije je ideološka in politična cepitev sindikatov. Zaradi tega lahko rečemo, da poteka strukturacija slovenskega sindikalnega prizorišča po splošnem obrazcu, ki se močno nagiba k italijanskem 'scenariju'. Češki sindikati so očitno del druge, bolj avstrijske 'zgodbe'.

⁵ Pri odgovoru na to vprašanje se bom skliceval na rezultate treh raziskav: Skupina raziskovalcev Centra za teoretsko sociologijo, 1994; Stanojević in Omerzu 1994 ter javnomnenjska raziskava 'Situation and Image of the Trade Unions in 10 CEE-Countries' (1996).

Drug indikator organizacijske moči slovenskih sindikatov nedvoumno vmeščanje v italijanski scenarij rahlo 'spodnaša'. Pri nas je več kot 50% (verjetno 60%) delovno aktivnega prebivalstva včlanjenega v sindikate, kar predstavlja prepričljivo najvišjo stopnjo sindikalizacije med primerjanimi tranzicijskimi družbami. Tovrstne stopnje sindikalizacije italijanski sindikati niso nikoli dosegli, dosegali pa so je organizacijsko enotni, neokorporativni avstrijski sindikati.

Po izhodiščni tezi našega članka je visoka organizacijska moč ključna strukturalna determinanta visokega tripartitnega potenciala ter v tem pomenu tudi nujen pogoj učinkovite vključitve sindikatov v močno in stabilno tripartitno regulacijo. Primerjava štirih tranzicijskih sindikalnih prizorišč kaže, da ta pogoj nedvoumno izpolnjujejo le češki sindikati. Manjša organizacijska moč slovenskih, madžarskih in hrvaških sindikatov kaže na omejitve, ki otežkočajo njihovo vključevanje v zahtevnejše vloge akterjev razvitih tripartitnih regulacij.

Dosedanja primerjava torej razkriva organizacijsko neenotnost slovenskih sindikatov kot strukturalno omejitev njihovega tripartitnega potenciala. Ta omejitev jih, grobo povedano, umešča v scenarij šibkega in nestabilnega neokorporativizma.

V nadaljevanju bom identificirane strukturalne razlike dopolnil z analizo koordinacijske kapacitete sindikatov štirih tranzicijskih družb. Če drži teza, da visoki organizacijski moči sindikatov ustreza njihova visoka koordinacijska kapaciteta, bi morali češki sindikati razpolagati z značilno oz. nedvoumno najvišjo koordinacijsko kapaciteto. Razlike v koordinacijskih kapacitetah med slovenskimi, madžarskimi in hrvaškimi sindikati pa bodo razkrile, ali ti sindikati sploh razpolagajo z nivoji tripartitnega potenciala, ki jim omogočajo ohranjanje znotraj italijanskega scenarija ali celo preskok na avstrijski tip regulacije.

Koordinacijske kapacitete sindikatov štirih tranzicijskih družb

Koordinacijsko kapaciteto sindikatov sem uvodoma opredelil kot sposobnost sindikatov, da povezujejo in usklajujejo interese različnih skupin zaposlenih. Visoka koordinacijska kapaciteta sindikatov, ki se izraža v relativno uspešni artikulaciji in sinhronizaciji interesov vseh osnovnih skupin zaposlenih v neki družbi, je dejavnik učinkovite tripartitne regulacije. Če se takšna kapaciteta ujema z ustreznimi kapacitetami delodajalcev in vlade, potem so vsaj na ravni akterjev pogoji za tripartitno interakcijo v tej družbi izpolnjeni.

O koordinacijskih kapacitetah sindikatov bom sklepal na osnovi javnomnenjskih percepcij sindikatov v omenjenih tranzicijskih družbah. Negativna javnomnenjska podoba sindikatov nakazuje njihovo nizko, pozitivna pa visoko koordinacijsko kapaciteto. Podatke črпам iz poročila o javnomnenjski raziskavi "Situation and Image of the Trade Unions in 10 CEE-Countries" (1996).

Pred predstavitvijo javnomnenjskih podob sindikatov bom na kratko predstavil odnos javnega mnenja do tripartizma v štirih tranzicijskih družbah. Za celovitejšo oceno tripartitne naravnosti sindikatov je ta informacija zelo pomembna. Dokaj verjetno je namreč, da v okoljih, ki tripartizem zavračajo, ta najbrž ne bo v ospredju sindikalnih politik. In narobe: v okoljih, ki so tripartizmu naklonjena,

bo uveljavljanje tripartitnih politik sindikatom zagotavljalo legitimiteto in bo utrjevalo njihov položaj.

Na Češkem, Madžarskem in v Sloveniji javno mnenje močno podpira tripartizem. Med temi družbami najmočnejšo podporo socialnemu partnerstvu izraža slovensko javno mnenje, saj v Sloveniji socialno partnerstvo pozitivno ocenjuje skoraj 90% izpraševancev, na Madžarskem in Češkem pa 70%. Tudi javnomnenjska raziskava, ki smo jo opravili leta 1994 (Stanojević in Omerzu 1994), kaže izjemno podporo slovenskega javnega mnenja neokorporativističnim rešitvam; 'dogovarjanje z vlado in gospodarsko zbornico o vprašanih ekonomske in socialne politike' uvršča namreč med zelo pomembne funkcije sindikatov.

Lahko rečemo, da je - ob pogoju uveljavljanja partnerskih politik - češkim, madžarskim in slovenskim sindikatom zagotovljena močna podpora javnega mnenja. Med temi bi največjo podporo imeli slovenski sindikati.

Hrvaško javno mnenje socialno partnerstvo zavrača. Okrog 60% hrvaških izpraševancev socialno partnerstvo ocenjuje negativno. Ker ima v takšnem okolju partnersko delovanje sindikatov negativen pomen, tovrstne oblike sindikalnih politik pomembnejši hrvaški sindikati najbrž ne bodo postavljali v ospredje svojega delovanja.

Kot sem že napovedal, bom skušal stopnjo koordinacijske kapacitete sindikatov štirih tranzicijskih družb rekonstruirati na osnovi primerjave javnomnenjskih podob sindikatov v teh družbah. V omenjeni javnomnenjski raziskavi ('Situation and Image...', 1996) so izpraševanci izbirali znotraj ponujenih parov negativnih/pozitivnih označb tiste, ki najbolj ustrezajo sindikatom v njihovih družbah. Teh pet alternativnih terminov je:

močni - neupliivni

koristni - sebični

čisti - skorumpirani

jasno usmerjeni - zmedeni

enotni - prepirljivi

Razlika med frekvenco pozitivnih in negativnih ocen razkriva (intenziteto) pozitivne ali negativne ocene za vseh pet dimenzij. "Čim manjša je pozitivna (oziroma večja negativna) razlika med temi odgovori, tem slabša je ocena sindikatov" ('Situation and Image...' 1996, 3). Če v več kot dveh dimenzijah prevladujejo negativne ocene, potem je podoba sindikata negativna. S seštevanjem razlik vseh petih parov odgovorov dobimo številke, ki nam omogočajo, da tako dobljene negativne (ali pozitivne) podobe korigiramo v primerih, v katerih negativne (ali pozitivne) ocene posameznih dimenzij izhajajo iz manjših razlik.

Tabela 1: Primerjava javnomnenskih podob sindikatov v štirih tranzicijskih družbah

	Češka	Hrvaška	Madžarska	Slovenija
močni - nevplivni	-7	-44	-6	-4
koristni - sebični	+58	-20	+44	+41
čisti - skorumpirani	+52	+10	+39	+21
jasni - zmedeni	+22	-34	+14	-2
enotni - prepirljivi	-28	-48	-32	-28
	+97	-116	+59	+30

Vir: 'Situation and Image of the Trade Unions in 10 CEE-Countries, Report on a representative opinion research, Paul Lazarsfeld-Society, Vienna, 1966

Najbolj pozitivno ocenjujejo svoje sindikate izpraševanci na Češkem, saj v treh dimenzijah prevladujejo izrazito pozitivne ocene, v eni (vpliv) rahlo negativna in v eni (enotnost) izrazitejša negativna ocena. Razlika med vsemi pozitivnimi in negativnimi odgovori je na Češkem močno pozitivna: +97. Ta številka ustreza javnomnenski podobi čeških sindikatov kot koristnih, neskorumpiranih organizacij, ki imajo jasno usmeritev. Pri oceni moči je javno mnenje deljeno. Zanimivo je, da češko javno mnenje dojema svoje sindikate kot 'prepirljive'.

Madžarsko javno mnenje ocenjuje svoje sindikate pozitivno, saj tudi v tem primeru prevladujejo pozitivne ocene v treh dimenzijah, pri oceni moči je razmerje ocen skorajda izenačeno, ocena enotnosti pa je izrazito negativna. Pozitivna razlika med negativnimi in pozitivnimi odgovori je +59. Lahko rečemo, da tudi madžarsko javno mnenje dojema madžarske sindikate kot koristne in neskorumpirane organizacije, ki imajo dokaj jasno usmeritev. Ta podoba je v primerjavi z javnomnensko podobo čeških sindikatov sicer manj jasna, saj je intenziteta pozitivnih odgovorov v madžarskem primeru v vseh treh dimenzija značilno nižja. Svoje sindikate imajo madžarski izpraševanci za izrazito prepirljive, oziroma neenotne organizacije.

V primeru Slovenije je v treh dimenzijah razlika v odgovorih negativna, v dveh dimenzijah pa pozitivna. Po tem kriteriju je javnomnenska podoba slovenskih sindikatov negativna. Razlika med vsemi pozitivnimi in negativnimi odgovori je sicer pozitivna (+30), je pa bistveno nižja v primerjavi z razlikami v odgovorih madžarskih in čeških respondentov.⁶ Tudi raziskava iz leta 1994 (Stanojević in Omerzu, 1994) je razkrivala, da je slovensko javno mnenje zelo kritično do sindikatov, saj je podpiralo ocene o njihovi pretirani spolitiziranosti, neenotnosti ter birokratiziranosti.

⁶ Avtorji omenjene mednarodne javnomnenske raziskave uvrščajo Slovenijo v skupino družb, v katerih prevladuje negativna podoba sindikatov. Slovenija je v tej skupini na prvem mestu, kar pomeni, da je negativna podoba slovenskih sindikatov najmanj negativna med deželami v katerih prevladujejo izrazito negativne javnomnenske ocene sindikatov.

Tako kot izpraševanci na Češkem in Madžarskem so tudi slovenski izpraševanci v približno enakem razmerju opredeljevali slovenske sindikate kot močne (48%) ali pa nevplivne (52%) organizacije. Tudi slovensko javno mnenje ima svoje sindikate za koristne in neskorumpirane, s tem da je intenziteta teh pozitivnih odgovorov pri nas bistveno nižja v primerjavi s Češko v prvem (koristnost), in bistveno nižja v primerjavi s Češko in Madžarsko v drugem primeru (neskorumpiranost). Tako kot Madžari in Čehi tudi Slovenci dojemajo svoje sindikate kot izrazito prepirljive organizacije. Najpomembnejša razlika se pojavlja v točki ocene delovanja sindikatov: češko in madžarsko javno mnenje dojemata svoje sindikate kot jasno usmerjene organizacije, v slovenskem javnem mnenju pa delež tistih, ki imajo slovenske sindikate za zmedene organizacije, presega delež tistih, ki se opredeljujejo za ustrezno pozitivno oceno.

Javnomnenjska podoba hrvaških sindikatov je izredno negativna, saj je razlika vseh pozitivnih in negativnih odgovorov -116. V eni sami dimenziji je ocena šibko pozitivna: 55% izprašancev meni, da so hrvaški sindikati čiste oziroma neskorumpirane organizacije. V celoti gledano ima hrvaško javno mnenje hrvaške sindikate za nekoristne, nevplivne, zmedene in medsebojno skregane organizacije.

Na osnovi predstavljenih javnomnenjskih podob sindikatov lahko zaključimo, da imajo češki sindikati v skladu z identificirano visoko organizacijsko močjo imajo češki sindikati tudi pričakovano visoko oziroma primerjalno najvišjo koordinacijsko kapaciteto. S tem je potrjen nadpovprečni tripartitni potencial čeških sindikatov, kar jim nedvoumno zagotavlja pozicijo akterja strukturacij, ki se nagibajo k avstrijskemu 'scenariju'.

V krogu družb, v katerih javno mnenje močno podpira socialno partnerstvo (Češka, Madžarska in Slovenija), imajo slovenski sindikati *najslabšo* javnomnenjsko podobo. Ta neugodna pozicija razkriva njihovo primerjalno nizko koordinacijsko kapaciteto, kar je zagotovo dokaj majavo izhodišče (strukturacije močnejšega) neokorporativizma.

Izrazito negativna javnomnenjska podoba hrvaških sindikatov nakazuje močno omejenost njihovih koordinacijskih kapacitet, kar jim seveda onemogoča izvajanje partnerske vloge. Tudi negativna ocena socialnega partnerstva sugerira oceno, da celo 'mejne', zelo nestabilne neokorporativne regulacije v tej družbi niso možne. Hrvaška je torej zunaj neokorporativnih scenarijev, tudi zunaj zelo široko interpretiranih okvirjev 'italijanske zgodbe'.

Sklep

Slovensko sindikalno prizorišče je v terminih organizacijske moči sindikatov dokaj podobno madžarskemu. Neenotnost sindikalnih organizacijskih struktur, kombinirana s pozitivnim odnosom javnega mnenja do socialnega partnerstva, kaže na 'ujemanje' obeh prizorišč z italijanskim 'scenarijem'.

Češki sindikati razpolagajo z organizacijsko močjo (enotnostjo) in koordinacijsko kapaciteto (nadpovprečno javnomnenjsko podporo), ki jim zagotavljata visok

tripartitni potencial in s tem uspešno vključitev v proces strukturacije močnih neokorporativnih regulacij.

Hrvaško sindikalno prizorišče ne razpolaga s tripartitnim potencialom. Zaradi tega je igranje partnerskih vlog po italijanskem, še bolj pa po avstrijskem obrazcu, za hrvaške sindikate najbrž kontraproduktivno, če ne celo 'samomorilsko' početje.

Z vidika uveljavljanja tripartitnih regulacij v Sloveniji sta pomembni dve izraziti posebnosti slovenskega sindikalnega prizorišča. Prvič, le v Sloveniji se soočamo s paradoksom primerjalno izjemno visoke sindikalizacije, ki je dosežena navkljub izraziti organizacijski neenotnosti slovenskih sindikatov. Drugič, v Sloveniji obstaja močna napetost med pozitivno oceno tripartizma in neugodno javnomnenjsko podobo sindikatov. Natančneje povedano, med družbami, ki sprejemajo tripartizem je slovensko javno mnenje tripartizmu prepričljivo najbolj naklonjeno, in znotraj iste skupine družb imajo slovenski sindikati najslabšo javnomnenjsko podobo.

Te razlike razkrivajo obstoj določenih 'rezerv' na našem sindikalnem prizorišču, ki se jih z ustreznimi politikami verjetno da prevesti v rast tripartitnih kapacitet slovenskih sindikatov.

Med vsemi primerjalno slabšimi ocenami podobo slovenskih sindikatov še najbolj kazita oceni o njihovi 'prepirljivosti' (oz. neenotnosti) in 'zmedenosti'. Če sprejmemo tezo, da je ključni vir tovrstnih ocen v politični cepitvi našega sindikalnega prizorišča, potem bo sindikalna politika, ki se bo odločno distancira od političnih strank in se bo osredotočala na profiliranje sindikatov kot organizacij 'čistih' ekonomskih interesov, učinkovito izboljševala podobo oziroma koordinacijsko kapaciteto slovenskih sindikatov. Uspešnost teh politik bo spodbujala rast tripartitnega potenciala slovenskih sindikatov. V najbolj optimistični različici lahko slovenski sindikati celo presežejo politične vire svoje organizacijske neenotnosti, kar bi jih najbrž povzdignilo v akterje 'preklapljanja' celotnega slovenskega regulativnega prizorišča na avstrijski 'scenarij'. Za tovrstno preklapljanje, seveda, akumulacija sindikalnega tripartitnega potenciala ne zadošča. Brez ustreznega nabi- ranja sindikalnega tripartitnega potenciala pa ta preskok zagotovo ni možen.

LITERATURA

- Crouch, Colin. 1994. Beyond Corporatism: the Impact of Company Strategy. V R. Hyman in A. Ferner (ur.), *New Frontiers in European Industrial Relations*, 196-222. Oxford: Blackwell
- "Situation and Image of the Trade Unions in 10 CEE-Countries", Report on a representative opinion research. 1996. Vienna: Paul Lazarsfeld-Society
- Ferner, Antony in Hyman, Richard. 1992. Italy: Between Political Exchange and Micro-Corporatism. V A. Ferner in R. Hyman (ur.), *Industrial Relations in the New Europe*,... Oxford: Blackwell
- Hethy, Lajos. 1994. Tripartism in Eastern Europe. V R. Hyman in A. Ferner (ur.), *New Frontiers in European Industrial Relations*, 312-336. Oxford: Blackwell
- Lehmbruch, Gerhard. 1988. Concertation and the structure of corporatist networks. V J.H.Goldthorpe (ur.) *Order and Conflict in Contemporary Capitalism*, ...Oxford: Clarendon Press

- Mason, Bob. 1995. Industrial Relations in an Unstable Environment: The Case of Central and Eastern Europe. *European Journal of Industrial Relations*, 2, 341-367
- Skupina raziskovalcev Centra za teoretsko sociologijo. 1994. Intervjuji z voditelji slovenskih krovnih sindikalnih organizacij, Inštitut za družbene vede, Ljubljana
- Stanojević, Miroslav. 1996. Socialno partnerstvo, Modeli industrijskih odnosov ob koncu 20. stoletja. Ljubljana: Enotnost
- Stanojević, Miroslav in Omerzu, Mojca. 1994. Javnomenjske podobe sindikatov. *Družboslovne razprave*, 17-18, 120-140
- Traxler, Franz. 1992. Austria: Still the Country of Corporatism. V A. Ferner in R. Hymann (ur.), *Industrial Relations in the New Europe...* Oxford: Blackwell
- Visser, Jelle. 1994. European Trade Unions: the Transition Years. V R. Hyman in A. Ferner (ur.), *New Frontiers in European Industrial Relations*, 312-336. Oxford: Blackwell
- Zakošek, Nenad. 1994. Hrvaška država in organizirani interesi: ali je mogoče socialno partnerstvo? *Časopis zakritiko znanosti*, 168-169, 35-46